

Gloviczki Zoltán (1968) tanár, a PPKE BTK oktatója, *Művész és művészet Ovidius életművében* című PhD-értekezése megvédés előtt áll.

Európé szerelme

Gloviczki Zoltán

EURÓPÉ ELRABLÁSA

Kit miután Atlantiades így büntet a szíve
s nyelve miatt, elhagyja a Pallas Athéna nevével
ékes földet már, s felszárnyal az égi magasba.
Apja külszólítja. De hogy szerelemsegítésre,
azt nem vallja be; szól: „Ki szavam hordod, fiu, híven,
késedelem nélkül, mit szoktál, szökj le sietve,
és oda szállj, hol a föld balról pillant föl anyádra
(Sidonnak hívják e vidéket régi lakói),
és ha hegyoldali zsenge fűvön legelészni királyi
csordát látsz magasan, térítsd a tengeri partra.”

Mondta; s a hegyről már leterelten a csorda, a mondott
partra kerül, hol a büszke király szép lánya nem egyszer
eljártszódni szokott a Tyrus-beli szűz követőkkel.
Nem fér össze nagyon, de nem is lakozik soha együtt
méltóság s szerelem. Jogarát elhagyta az égi
istenek apja, vezére, kinek jobbában a hármas
nagyüzű villám ég, ki ha int, a világ belerendül,
s ölt bika-álorcát, tehenek közt elkeveredve
bőg, gyönyörű-alakú; sétálgat a lágyfűvön réten.
Mint az olyan hóé, mit zord láb nem taposott még,
és vízenyős Auster sosem olvasztott meg, a színe.
Izma nyakán kimered, s a szügyéről csüng a lebernyeg,
szarva kicsiny, de hihetnéd, hogy kéz míve, sugárzóbb
áttetsző gyönyörű kristályú drágaköveknél;
homloka nem fenyeget, nem kell riadozni szemétől,
béke az orcáján. Az Agenor lánya csodálja,
mily szép, mennyire nem fenyeget dühös ütközetekkel.
Csakhogy akármilyen szelíd, hozzá még fél közeledni,
majd odalép s ragyogó szájához nyújtja virágát.
Udvarlójá örül, s hogy a várt kéj töltse örömmel,
csókolgatja kezét; s alig is halogtatja a többit!
Játszadzik vele, zöld füveken kedvére szokellget;
végülis oldalt dől le elébe a sárga fővenybe;
majd, tovatűnve a szűz félelme, szügyét odanyújtja,
hadd veregesse a lány, szarvát is, friss koszorúkkal
hadd koszorúzza körül. Nekibátorodott a királyné,
s nem sejtén, kire ül, hátára került a bikának;
ekkor a szárazról fölemelkedik, indul az isten
lassan a vízhez alá, ravaszul sétál a sekélybe,
majd messzebb, s már mély víznek közepén viszi hátán
zszakmányát. Remeg ez, s könnyezve tekint a partot,

Noha Európé¹ mitikus alakja Hésziodosz korában még csak a tengeri
istennők egyikeként szerepel, a képi ábrázolások tanúsága szerint² a
Kr. e. 6. századtól kialakul az elrablásáról szóló mitológéma.
Agénór szidóni király leánya fivéreivel – többek között Kadmosszal,
Phoinix-szel – él együtt a palotában, amikor Zeusz szemet vet rá, s hófehér
bika képét öltve hátára csalogatja, majd a tenger habjain Kréta szigetére ra-
gadja. Itt azután a főisten – szokásához híven mentve kalandját – a krétai ki-
rályhoz adja a megejtett leányt, még tőle születik azonban a három legendás
krétai ősatya: Minósz, Szarpédón és Rhadamanthüs. Ahogy Európé már
megálmodta a földrészek érte folyó versengését, Zeusz valóban a mi konti-
nensünknek ajánlja őt, nevét pedig örök emlékül amannak adja.

A történet azonosítható képzőművészeti megjelenítései természetesen első-
sorban a bikával való találkozásra illetve az elrablás epizódjára korlátozódnak,
a 6. századi szelinuszi és delphoi *metopék*, az Európét ábrázoló, 5. századi
phaisztoszi és gortüni pénzek, a számos vázákép vagy a talán legismertebb
pompeii falfestmény a Krisztus születése körüli évekből ugyanakkor a szü-
zsé elterjedéséről és közismertségéről is tudósítanak. Ugyanezt bizonyítja
Ovidius *Fasti* című művének néhány soros részlete (V. 605–618.), amely a
bika csillagkép aitiologikus magyarázataként foglalja össze utalásszerűen az
eseményeket: *E csillagról ismeretes rege van...* (Gaál László fordítása), il-
letve Horatius egy ódája (III. 27.), ahol szintén ismert mitológiai allegória-
ként szerepel a történet. Annál meglepőbb, hogy a teljes elbeszélésnek lé-
nyegében csak két további feldolgozását ismerjük. Így van ez akkor is, ha
maga az Európé név többször is szerepel antik mitológiai kézikönyvekben,
költői alkotásokban, s ha elveszett művek (még Aiszkhülosz egy drámája)
címekeként is ismerjük nevét.³

Az egyik költői feldolgozás, a Kr. e. 2. században élt Moszkhosz epüllionja
adja ma számunkra a legtöbb információt, a mitológéma legteljesebb formáját.
Az antikvitás évezredek utókora azonban mégis a másik, Ovidius-féle változa-
tot tekintette forrásának.⁴ A nyelvi okok – a görög nyelvismeret általános hiá-
nya – mellett ikonográfiai és történeti vizsgálatok is ezt bizonyítják, a középkori
Metamorphoses-kódexek fantáziadús illusztrációitól Tiziano vagy Rembrandt
monumentális festményeig, Dante utalásaitól Milhaud operájáig. E történeti je-
lentőség persze mit sem árul el az irodalmi mű mindenkori értékéről. A követ-
kezőkben a margón szereplő Ovidius-szöveg olvasásához igyekszünk néhány
támpontot adni, oly módon, hogy összevetjük azt Moszkhosz *Európéjának* tar-
talmi és irodalmi vonásaival, fenntartva azonban azt az álláspontot, hogy a két
szöveg történeti kapcsolatáról, pontosabban ennek lényegi jelentőségéről nem-
igen beszélhetünk. Ovidius ezúttal úgy mesél másként másról, hogy ebben sem
a költői tiszteletadásnak, sem a versengésnek nincs számottevő jelentősége.
Ovidius szövegének újraolvasása a forráskutatás mögötti irodalmi élvezeten túl
ugyanakkor azért is érdekes lehet, mert még a költő legihletettebb elemzői is –
látszólag méltán – hanyagolják e részlet alaposabb vizsgálatát.⁵

jobbkeze szarvat tart, bikaháton nyugszik a másik; míg meg-meglebegő leplevel játszik a szellő.

Ovidius, *Metamorphoses* (Átváltozások), II. 833–875.

Devescseri Gábor fordítása

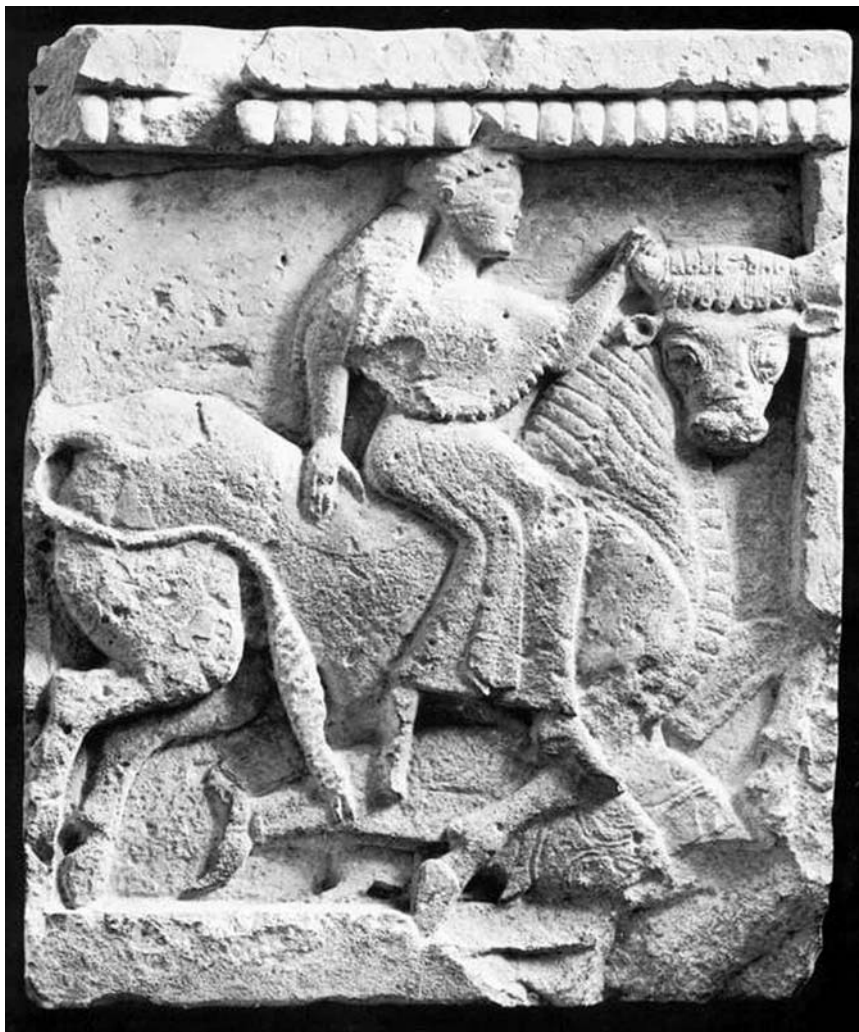
Európéra csodás álmodt küld Kypris egy éjjel. Harmad-szakba hajolt amaz éj, hajnal fele járt már, épp, amikor csupa méz a tag-oldó álmom, a szemre lágyan száll le, szelíd kötelékbe bilincseli fényét, és az igaz jelenések röpködnek csapatostul: akkor esett, hogy a fényes ház felső emeletjén szendergő szűz, Phoinix gyermeke, Európeia látta, hogyan küzd két szárazföld érte, – az egyik Ázsia, másik a szembelevő, – szép női alakban. Egyik másországbeli, míg amaz otthoni fajta, mint a sajátját, tartja magához ölelve a lánykát s egyre rebesgeti, hogy maga szülte, etette-nevelte. Izmos karral, erőszakosan nyúl érte a másik, s ő örömet megy hozzá, mert azt mondja: a végzet, Zeus rendelte, a pajzstartó, neki Európeiat.

Fölpattant rettegve a lány selymes nyoszolyáján s szíve vadul dobogott, oly tisztán látta az álmodt. Szótlanul ült még jó ideig, s tárt szembogarában ott őrizte tovább is a két asszony jelenését. Végül ijedt hang tört fel a szűz remegő ajakáról: „Vajh melyik égilakó küldött ilyen álmodat énram? Csöpp ágyasházamba miféle csodás tünemény szállt, míg édesdeden álmodtam selymes nyoszolyámon? És az, akit láttam, ki a másországbeli asszony? Úgy elfogta utána a szívem a vágy, ölelése oly gyöngéd, a tekintete mint egy kedves anyáé. Csak jó végre vezessék álmodom a boldogok ott fent!”

Így szólván fölkelt, s társnőit, az egykoru lányok főrangú, kedves, szeretett csapatát odahívta, kikkel együtt mulatott mindig, kartáncra ha perdült, vagy ha a testét friss patak árájában hűsítette, vagy lilium jóillatu kelyhét szedte csokorba. Nyomban előjött mind, a virággöyűjtő kosaracskát fogva kezükbe, s a tengerparti mezőre siettek; ott gyülekeztek a játékhöz mindig csapatostul, örvendezve a rózsá színének, a hab morajának. Drága arany kosarat vitt Európeia a karján, bámulatos, csodaszépet, a Héphaistos keze művét, mit Libyának adott, aki Földrázó nyoszolyáján lett asszonnyá, s tőle a bájos Téléphaassa kapta, az ő ivadéka, – s az anyjától örökölte, Téléphaassától szűz Európeia e kincset.

Csillog-villog a sok gyönyörű faragás a kosárkán: rajta van Íó, Ínachos édes lánya, aranyból vésve, üszőként, rejti a kép üde női alakját; fáradt lábbal a sós ösvényeken úzve csatangol, mint aki úszik; a tenger fémes kékje ragyog lenn. Fönt a magas, dombos partról két férfi tekint le,

Európé története ugyanis első olvasásra egyszerű átvezetés a nagy mű második és harmadik könyve között, mintha minden részlet elhagyásával pusztá felvezetője lenne a thébai mondakör tárgyalásának. A második könyv elbeszéléseihez látszólag nem fűzi lényegi kapcsolatot, a harmadiktól pedig még a szerkezeti tagolás is elválasztja. Nem érdektelen pedig már ez az átvezető funkció sem. Úgyes megoldás a második könyv állat-eredetmondáihoz társítani Zeusz bika-epifániáját, hogy aztán a harmadik könyv ugyanilyen gördülékenyen kezdődhessék az elrabolt királylány keresésével: Kadmosznak, testvérének expedíciójával, melyhez aztán Théba megalapításának mondája kapcsolódik. Az elsődleges narratíva mögött azonban még káprázatosabb a szerkezeti megoldás. Az *Ókor* előző számában Kozák Dániel és Tamás Ábel a második ének valós, metaforikus és elbeszéléstechnikai utazásainak sajátos rendszerét elemezték, ahol utóbbi szerző állapítja meg: „az utazás a történetfűzés metaforájává vált”. Az Európé-történet bevezetése és átvezetése egyaránt egy-egy fizikai utazás. Hermész Kadmosz Athénjából indulva kapja apja utasítását, hogy működjön közre a leányrablásban, majd a bika hátán ülő lány távozása exponálja a következő elbeszélést. Az utazás, a mozgás olyan mértékben határozza meg az eseményeket, hogy a történet „elejéről” és „végéről” gyakorlatilag nem beszélhetünk: Hermész az olvasóval együtt egy már létező tervbe csöppen, míg az Európé-kaland a rablással a homályba vész – éppen e megfejtetetlen eltűnés szöheti tovább a szálakat. Ugyanakkor az elbeszélés mikéntjét is a mozgás irányítja. Az égen szálló

Európé és a bika ábrázolása egy szelinuszi mészkö metopén, Kr. e. 6. század (Palermo, Museo Nazionale)

Hermész és Zeusz teleobjektívjén át látjuk meg Agénór birodalmát, a hegyoldalon legelésző csordán át közelítve a hegy tövében játszó leányhoz, miközben pedig a harmadik papirusztekercset emeljük le a polcra, a hajadonnak nyoma vész. Ráadásul a két valós földrajzi pont (Athén és Théba) között két ugyancsak valós, de egészen más vidéket (Föníciát és Krétát) összekötő, sőt éppen ellentétes irányú tényleges mozgás az átvezetés! Ovidiushoz méltó variáció.

Európé illékonyága tovább erősödik, ha szembeállítjuk az előző történettel, ahol a hősnő az irigység hangsúlyosan statikus kőszobrává változott: *Arca keménnyé vált: szobor, ott ült, véreahagyottan...* Mindkét lány tehetetlenül ül a történet végén, mindkét esetben egy-egy isten sújtotta őket, másfelől mindketten bizonyos értelemben saját egyéniségük, szabadságuk áldozatai: az első mégis az abszolút merevség, a másik az abszolút mozgás, tűnékenység. Az utóbbi hatás viszont csakis egy újabb költői szemfényvesztéssel érhető el. A *Metamorphoses* alakjai majdhogynem *per definitionem* örök mentőként állnak, élnek, léteznek szemünk előtt. Az elbeszélések oknyomozó, aitiologikus jellegűek, tehát valamely létező dolog vagy fogalom előéletéről szólnak. Így lenne ez Európával is, ha a történet (hasonlóan például Ikarosz és a róla elnevezett tenger esetéhez) földrészünk nevének eredetéről szólna. Ebben az esetben azonban az elbeszélés szempontjából nem lenne helytálló a leány *eltűnéséről* beszélni. Csakhogy itt nemcsak hogy kontinensekről nincs szó, de – véletlenül? – egyszer sem szerepel a leány neve sem. Ugyanezt a hatást szolgálja egyébként az az apró csúsztatás is, hogy a csillagképpé, hollóvá, hatyúvá s bármilyen mássá váló hősök után ezúttal (ami hasonló esetekben nem áll példa nélkül) *Zeusz* változik át, az ő bika-képe pedig nyilvánvalóan nem jelent örök formát. Lám, már a következő könyv első sorában *a hamis bika-álorcát levetette az isten*.

Zeusz szerepe amúgy is meggyőzően veszi át a történet hangsúlyát. Moszkhosz „valóban” Európáról szóló 168 soros költeményével szemben Ovidius 42 sorba sűríti az eseményeket. E sűrűség abszolút értelemben is érzékelhető, s két művészi eszköz áll mögötte. Az egyik, hogy a *Metamorphoses* változata nemcsak átteszi a hangsúlyt Zeusz személyére, de a másik szereplőt gyakorlatilag mellőzi is a történetből. Az epüllion 168 sorából Európé aitiologikus álma, ezt követő monológja, alakjának és társnőinek, kosarának (és azon szereplő előképének, Iónak) bemutatása, elragadtatása és Zeuszhoz intézett szózata 115 sort tesz ki, s ehhez járul még a két fél találkozása, ahol – ebben az esetben – Európé közeledik a bikához, újabb 22 sor erejéig. Ovidius rövidebb elbeszélésének viszont több mint nyolcvan százaléka Zeuszról szól, ráadásul a lány álma helyén az isten elképzelését, a monológ helyén a Hermésszel való szövetkezést, Európé leírása helyett a bikáét, a leányok játéka helyett amannak érkezését szerepeltetve – legnyomatékosabban mégis a szerelmi kaland kezdeményezésében cserélve fel a szerepeket. Egy szóban előrevetítve: a görög változatban a bika *vágyott*, a latinban *vágyó*. Moszkhosznál *nem ijedt meg / egy lány sem, közeledni kívánt hozzá valamennyi...; megtapogatta a szűz, lágyan letörölte kezével / szájáról a habot, majd megcsókolta a tulkot...; s Európeia a hosszuhajú szűzekhez eképp szolt: / gyertek, drága barátom, pajtasaim, üljünk / rá a bikára, remek játék lesz!* Annál váratlanabb az elragadás drámája, szánalmasabbak a kétségbe esett lány szavai, még ha vigaszt talál is aztán az isteni nászban. Ovidius fogalmazásában: *Az Agenor lánya csodálja, / ... Csakhogy akármilyen szelíd, hozzá még fél közeledni, / majd odalép s ragyogó szájához nyújtja virágát. / Udvarlója ... csókolgatja kezét... , s aztán remeg ez, s könnyezve tekint a partot, ám hogy ténylegesen mi játszódik le akár a lányban, akár a külső valóságban – ennek már nem lehetünk tanúi.*

S itt kell felfigyelnünk az elbeszélés sűrítésének másik eszközére, a kihagyások és elhallgatások rendszerére. Szembeötlő volt Európé nevének mellőzése.

nézi csodálva a tengerjáró karcu tehénkét. S ott van Zeus Kronidés, az üszőt most illeti lágyan isteni kézzel a héttorkú Nílus vize mellett, visszacserélve a jósarvú tehenet feleségre. Fényes ezüst-faragásu a Nílus habja a képen, bronz az üsző, és tiszta arany maga nagy Kronidés Zeus. Körben a ringó öblü kosárka perem-koszorúja más képet koronáz: Hermés áll ott, s közelében nyúlik el Argos, az álmatlan szemű szörny tunya teste. Bibor véreből csodaszárnyu madár repül égnek, büszkén csillogtatva a tollai sokszínű csokrát; és ahogyan szárnyat bont, mint gyors tengeri gálya, tollával beborítja a drága kosárka szegélyét. Íme, ilyen kosarat vitt Európeia, a szép szűz.

És amidőn a virágzó rétre kiértek a lányok, mindegyikük másfajta virágban lelta a kedvét. Egyik jósagru nárciszt szed, jácintot a másik, erre kakukkfüvet, ott ibolyát szagatnak, – a szirmok díszét hordja a föld a tavasz-táplálta mezőkön. Néhány lány versengve a szőkehajú, üde sáfrányfürtjét tépdesi, és csapatukban a szűzi királylány tűzszínű rózsák ékességét gyűjtve kezébe úgy fénylik, mint Aphrogeia a szép Charisok közt.

Ám nem örülhet a lelke sokáig a rózsacsokornak, s nem hordhatja soká sértetlen szűzi övét sem, mert meglátja s a szíve szorongani kezd Kronidésnek, úgy belesajdul a nyíl, mit Kypris lött ki titokban rája, az egyetlen, ki magát Zeust is leigazza. Hogy ne kövesse a féltékeny Héré boszújával s el ne riassa a szűzi királylány gyermeki lelkét, istenségét rejtve, bikára cseréli alakját; nem nevelődik az istállóban ilyen bika, nem húz görbe ekét sem, a hosszú barázdákat hasogatva, nem legelészik a réteken, és ostorsuhogás közt nem vonszolja igában a megterhelt szekeret sem. Másmilyen ennek a teste: egészen szőke a szőre, homloka csillámló közepén márványos ezüst-kör, s tündöklök szeme-párja alatta, sugárik a vágtyól; szarva is úgy szökken fel két oldalt a fejből, mint a növény, szarvas hold kettészelt karimája.

Így jött el, s amikor feltűnt a mezőn, nem ijedt meg egy lány sem, közeledni kívánt hozzá valamennyi, megsimogatni a bájos barmot, – oly isteni illat lengte körül, hogy nincs olyan édes a réti fuvallat. Ő pedig ott állt meg, hol a gáncstalan Európeia állott, s karcu nyakát nyaldosva becérte a lánykát. Megtapogatta a szűz, lágyan letörölte kezével szájáról a habot, majd megcsókolta a tulkot. Édesen elbódult a barom: vélnéd, hogy a híres mygdónok fuvolájának mézes szava hallik. Lába elé térdelt, úgy pillantott a leányra, megfordítva fejét, s széles hátát mutogatta. S Európeia a hosszuhajú szűzekhez eképp szolt: „Gyertek, drága barátom, pajtasaim, üljünk rá a bikára, remek játék lesz! Elég nagy a háta,

mind elférünk, éppen alánkerül; oly szelid állat, nézzétek, milyen édes-kedves, nincs a bikák közt párja! S oly értelmes, gondolkodik is bizonyára, mintha csak ember lenne! Csupán a beszéde hiányzik.”

Így szólván a tulok hátára felül mosolyogva, s rátelepedne a többi is, ám fölpattan a marha s kívánt zsákmányával a sós tenger fele száguld. Megfordul s hívogatja kinyújtott kézzel a lányka drága barátjait, de hiába, nem érik utol már. Vágtat a part főnyénén, tovasiklik, akárcsak a delfin, víz-nem-járta patái a hullámokra tapodnak; lába előtt kisimul, tükrét kínálja a tenger, hancúrozza kísérik a vízbéli szörnyek a nagy Zeus s vígan bukfencezve merül fel a delfin a mélyből. Felbukkannak a Néreisek, mind tengeri szörnyek hátán ülve suhannak, akárcsak a felvonuló had, és maga Földrázó is, a mélymorajú, a hab-ösvényt egyengetve vezérli a sós hullámon a bányját. Tritónok gyülekeznek, ahol feltűnik, a tenger mélyzúgású, csodás fuvalásai zengnek körben ujjongó nászdalt hosszúnnyakú kagyló-kürtön. Európé meg Zeus bika-hátán ülve, kezével öblös sarvát fogja, a másikkal meg a keblén köntöse bíborszínű redőit fogja vigyázva, hogy ne vizezze be tajtékjával a tágterű tenger. Válla körül kidagad bő peplosa Európeán, s mint a hajót a vitorla, lebegtetni könnyen a lánykát.

És amidőn a szülőföldjétől messzire értek, s nem látszott tengermorajos part, sem meredek hegy, csak magas ég odafent, és lent végnélküli tenger, körbetekintve ilyen szókkal szólalt meg a szép szűz: „Merre viszel, bika-istenség? Ki vagy, és e veszélyes útra hogyan léphetsz a kaszás lábaddal? A tenger nem rémít el? A gyorsjárású hajóknak a tenger jó ösvény, de a tulok a sós úttól riadoznak. Édes italt hol lelsz, hol lelsz eleséget az árban? Biztosan isten vagy, mert isten tesz csak ilyesmit. Nem járkálnak a földön a delfinek, és a bikák nem szoktak a vízen járni; te meg bátran továbbágtatsz szárazon és vizen egyformán, s evezők a patáid. Nem sok hija s a tündöklő levegőbe emelkedsz, szállani fogsz a magas mennybolton röpké madárként. Jaj, de szerencsétlen vagyok én, hogy apám palotáját messzire hagyva követtem e furcsa bikát, s e szokatlan tengeri úton most egyedül kószálhatok árván. Hát legalább te, a szürke vizek fejedelme, tekints rám, Földrázó, kegyesen, mert úgy látom, hogy előttem ösvényem te egyengeted és utamat te vezérel. Nem lehet isten nélkül e vízi, csodás utazásom.”

Így szól, s ráfelel erre a jószarvú bika nyomban: „Légy bizalommal, szép hajadon, s ne remegj a haboktól. Zeus vagyok én, maga Zeus, bár most alakom bika-forma, mert ahogy épp tetszik, kedvemre cserélem a külsőm. Vágytam rád s vágyam ragadott el e tengeri útra, ennyi vizet bikaként megjárni. De itt a sziget már,

Ugyanilyen markáns a történet „befejezésének” hiánya. E két elem között azonban az elbeszélő, a belső beszélők illetve cselekvők elhallgatásainak az utazások fenti struktúrájához hasonlóan bonyolult rétegei fedezhetők fel. Apja megszólítja Hermészt, *de hogy szerelemsegítésre, / azt nem vallja be. A bika homloka nem fenyeget, nem kell riadozni szemétől... , nem fenyeget dühös ütközetekkel... – de hisz miért is kellene? Nem ütközetekről, hanem csupán szerelmi vágyról szolt az isten. A szerelem viszont ugyanígy késik. Várt kéj jelenik meg a szövegben, a bika alig halogatja a többi. Nászról, utódokról még a moszkhoszi diszkrét egyszerűséggel sem esik szó. Amikor Európé eltűnik előlünk, s meg-meglebegő leplével játszik a szellő, egy mitikus ágyasház ajtaja zárul be előttünk. Nehéz is terminussal illetni a költő játékát. Ne mondjunk elhallgatást, hiszen mindvégig ott lappang a valóság utalószavak és célzások formájában? De késleltetésnek is nehéz nevezni, amikor a késleltetett elem végül elmarad.*

A késleltetésnek megint a narratíva és valóság síkjának sajátos találkozása ad újabb értelmet. Az olvasó nevek és történetmesélés nélkül is tisztában van Zeusz férfiasan múló testi vágyának megjelenésével, ennek várhatóan drasztikus, a bika képével megerősített levezetésével, melyet a mítosz a rablás metaforikus szintjére emel, de Kréta szigetén testi valóságában is megjelenít. Az ovidiusi elbeszélés különleges atmoszféráját e nyilvánvalóan bekövetkező események késleltetésének illetve – bizonyos mértékig – teljes elhagyásának egyszerre irodalmi és valóságos testi feszültsége adja. Legyen szabad itt az eredeti latin szöveg e két síkot összekötő néhány kifejezésére utalni. A 863. sortól kezdve a bika testi közeledésének már pusztán a kötőszavai e kettős feszültséget növelik. *Vix – vix – nunc – nunc – modo – modo – paulatim* (alig – alig – most – most – éppen csak – éppen csak – lassanként): szinte visszaadhatatlan sora a szerelmi vágy és a nyelvi folyamat egyidejű megtartóztatásának. A közeledést kifejező *obambulat* az egyidejű célzatoság és tettetett vagy valós tétovaság oly sajátos mozgásigéje, melyet e formájában egyenesen Ovidius helyi találmányának tartunk. Ugyanígy csak itt szerepel a klasszikus latin költészetben a *sensim* határozószó (eredetileg a *sentire*, ‘érezni’ igéből): Devecseri Gábor fordításában *lassan* indul a bika a víz felé. A latin szó az érzéki lassúság, a lassú érzékiség egészen különleges leképezése. A *várt kéj* latinul *sperata*. Amit várunk és amire vágyunk. Olvasóként? Bikaként? A szó görög megfelelője az *erotikosz*... Az a bizonyos *többi* nemcsak fantáziánk katalizátora, hanem a szöveg szintjén is utal a többi hasonló helyzetre, költőnk legalább három másik szöveghelyére, ahol szerelmi elégiák és hasonló tárgyú tanköltemények helyezik az azonos megfogalmazást még egyértelműbb kontextusba.⁶ A legszélsőségesebb stílusértékeket és jelentésszinteket azonban alighanem a *halogatás* latin *differre* igéje hordozza, melynek az irodalmi késleltetést is lefedő, teljesen semleges holdudvarát (arrébb vinni, elhalasztani) éppen Ovidius tölti meg több költeményében szélsőségesen erotikus tartalommal.⁷

Ovidius *Metamorphoses*-ének ezt a látszólag jelentéssel és jelentőséggel alig rendelkező részletét alaposabban vizsgálva nem jutunk sokkal messzebb tehát, mint a költő korai utókorától megszólaló heves bírálók sora: az epikus célt és formát akár a sutba dobva játszik el egy apró jelenet adta minden költői lehetőséggel, semmi áron nem szabadulva ugyanakkor érzékien szerelmi költő mivoltától sem. Minél mélyebben megláttuk e két vonást, annál kritikusabban állhatunk a sorba – ha azonban hirtelen másként döntünk, s mégis *olvasók* maradnánk, talán ennél is tovább léphetünk. A költő talán nem is tett oly nagy kárt – vehetnénk észre lopva. *Sensim*.

JEGYZETEK

- 1 A szöveg egységének kedvéért a margón közölt Devecseri-fordítás helyesírásától és név-formáitól eltértünk.
- 2 Vö. *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae II. „Europa”*.
- 3 A történetre utal a *Metamorphoses* Arachne-jelenete is (VI. 103. skk.), ahol az epizód beállítása erősíti következő meglátásainkat.
- 4 A megállapítást vö. a témát legteljesebben feldolgozó monográfiával: W. Bühler, *Europe. Ein Überblick über die Zeugnisse des Mythos*, Heidelberg, 1968.
- 5 A mű alapvető kommentárja mellett (F. Bömer, *O. Metamorphosen I-III. Kommentar*, Heidelberg, 1969.) különösen feltűnő ez A. M. Keith kifejezetten a II. könyvről szóló, egyébként igen alapos monográfiájában (*The Play of Fictions. Studies in Ovid's Metamorphoses Book 2.*, Ann Arbor, 1995.)
- 6 *Amores* (Szerelmek) I. 5. 25., III. 2. 84., *Ars Amatoria* (A szerelem művészete) I. 669.
- 7 Pl. *Amores* II. 5. 29., III. 6. 87., *Metamorphoses* IV. 350., VI. 514.

mely befogad: Krété, ki nevelt engem; lakodalmunk itt lesz, és híres fiaikat fogsz szülni magomból, kik kormánypálcás fejedelmei lesznek e földnek.”

Így szólt, s úgy is lett, ahogyan szólt. Már is elötlött Krété, s Zeus fölvette magára valódi alakját; szüzi övét úgy oldá meg. Nyoszolyájuk a Hórák ékesíték, s nyomban Zeus asszonya lett a leányból, és anya is nyomban, ki fiúkat szült Kronidésnek.

Moszkhosz, *Európe*

Kerényi Grácia fordítása

Európa elrablása. Apuliai vörösalakos csésze. Patera festő, Kr. e. 340–320
(Bécs, Kunsthistorisches Museum)